

Анна – българска княгиня, дъщеря на Борис I

Hic sunt nomina de Bulgaria imprimis rex illorum Mihael, et frater eius Dox, et alius frater eius Gabriel et uxor eius Maria. Et filius eius Rasate, et alius Gabriel et tertius filius Simeon, et quatuor filius Iacob, et filia eius Praxi, et alia filia eius, **Анна**. (Йорданъ Ивановъ, Българскитѣ имена въ Чивидалското евангелие (Сборникъ в честь на проф. Любомиръ Милетичъ за 70-годишнината от рождението му, 1863-1933, София 1933, стр. 626-638)

Анна – българска княгиня, дъщеря на Петър I

МОЯ БЕЛЕЖКА: цар Петър е бил женен за внучката на император Роман I Лакапин от неговия син и съимператор Христофор; дъщерята на Роман Лакапин Елена е била съпруга на Константин VII Багренородни, майка на Роман II и баба на Василий II и Константин VIII. Следователно дъщерята на цар Петър (и сестра на синовете му Борис II и Роман-Симеон) е била трета братовчедка на Василий II и Константин. Че цар Петър имал такава дъщеря, без да сме осведомени за името ѝ, знаем от две съобщения на Лъв Дякон. Първото съобщение се отнася до изпращането на двама видни византийски сановници, патриция Никифор Еротик и проедър на Евхаития Филотей, в България с предложение от там да бъдат изпратени две девойки от *царска кръв*, за да бъдат омъжени за Василий и Константин [Leonis Diaconi Caloensis HISTORIAE LIBRIDECIM, e recensione C. V. Nasii, Bonnae 1828, с. 80; ГИБИ V/1964, с. 230-231]. Второто е във връзка с пристигането в цариградския дворец на двете девойки, което съвпада с дворцовия преврат, при който император Никифор Фока бива убит, а властта си присвоява Йоан Цимисхи – това събитие става на 11 XII 969 г. [пак там, HISTORIAE, с. 86; ГИБИ, с. 251]. Че при тях може да се касае само за дъщери на цар Петър и царица Мария-Ирина, а не на по-стария негов брат, Михаил, както допуска Сюзюмов [Лев Диакон, История, перевод М. М. Копыленко, отв. ред. Г. Г. Литаврин, Москва 1988, с. 190, бел. 24], личи от употребените от Лъв Дякон изрази „царски род“ и „царска кръв“. Независимо от официалното признаване царския сан на българския владетел Симеон и на неговия наследник Петър от страна на Византия, византийските автори в съчиненията си не употребяват тази титла за никой от българските владетели, наричайки ги князе (архонти) или владетели на мизите (т. е. българите). Дъщерите на цар Петър обаче имат и по майчина линия „царска кръв“, така че само те отговарят на тези изисквания. В същия смисъл и Лъв Дякон никъде не употребява за цар Симеон титлата му, наричайки го „вожд на мизите“ (των Μισῶν ἀρχηγός – ГИБИ V/1964, с. 257). Той нарича цар Петър „господар на мизите“ (τον ἡγήτορα των Μισῶν – пак там, с. 248), а единствено цар Борис II, който има и византийска императорска кръв, нарича „император на мизите“ (των Μισῶν βασιλέα – ГИБИ с. 263).

По законите на православната църква се допуска сключване на брак при родство в трета степен, а също и между двама братя и две сестри, ако бракът се сключи в един и същ ден. В момента на годежа Василий и Константин са на 13, респ. 10 години, а техните годеници – навярно още по-млади, което обаче също не пречи за годежа и дори за сключване на брак при извънредни условия, каквито по това време са били налице пред опасността от руското нахлуване в България, застрашаващо твърде силно и Византия, както и престола на Никифор Фока. Бързото развитие на събитията осуетява сключването на браковете. Колкото малко и да сме осведомени по отношение на тази част от българската история, имаме достатъчно основания да допуснем, че и двете девойки – по всяка вероятност дъщери на цар Петър – остават в цариградския дворец, където майка им заедно с тях и двамата им братя, Борис и Роман и преди това гостуват. Но тъкмо по-нататъшното развитие на събитията ни дават още основания да допуснем с най-голяма вероятност, че по-възрастната от двете, се е наричала Анна (една от сестрите на дядо ѝ Симеон се нарича също Анна), тъкмо тя е „сестрата“ на императорите Василий и Константин Анна, бъдещата съпруга на великия княз Владимир – в историческите извори тя се споменава извънредно рядко и то като сестра, а не рождена сестра, което обикновено се подчертава изрично. Своя първороден син тя кръщава Борис-Роман, а това са имената на нейните двама прадеди по бащина и майчина линия, княз Борис I и император Роман I Лакапин, но същевременно и имената на двамата ѝ родни братя, Борис и Роман-Симеон. В руските летописи тя бива наричана царица (а не царевна!) – много важно значение има тук името Борис, което е българско, а не славянско име (означава вълк) – обичаят членовете на царския род да носят двойно име не е руски, а български; едното от двете имена не винаги е езическото, както твърдят руските изследователи, тъй като в българския царски род има случаи и двете имена да са християнски – напр. Роман-Симеон; при това княз Борис I е канонизиран като първи български светец непосредствено след смъртта му в 907 г., а денят, на който паметта му се чествува, е 2 май. Този ден е бил чествуван като празник и от руската църква; тъкмо на него се извършва пренасянето мощите на Борис и Глеб през 1072 г. – виж Архиепископъ Сергій, Полный Мѣсяцесловъ Востока, II Святой Востокъ, Владимірь ²1901, репр. Москва, 1997, с. 128. За да се заличи името на българския светец от паметта на руския народ, впоследствие този празник се свързва в руския църковен календар единствено с Борис и Глеб. Това име у първия син на Анна, което съвсем не е езическо, както твърдят всички руски изследователи, е също важно указание, че той е роден най-рано в 990 година, което пък отговаря на данните, които дава за него житието му, наричащо го юноша [виж подробните доказателства за това при Лавровски]; за разлика от всички останали синове на Владимир (освен Святополк, който в действителност е син по кръв на по-стария брат на Владимир, Ярополк Святославович), Борис и Глеб са негови синове от законен (съгласно правилата на православната църква) и църковен брак, следователно те единствени имат право да заемат престола. Но при това положение те са и преки наследници на българския царски престол.

КОМЕНТАРИИ

П. А. Лавровскій, Исслѣдованіе о Лѣтописи Якимовой, С.-Петербургъ 1855, с. 77-79: Остается рассмотреть известіе о дѣтяхъ и женахъ св. Владиміра и о раздѣленіи между первыми уделовъ, чѣмъ и окончивается Якимовскій отрывокъ лѣтописи. Но и этотъ предметъ изслѣдованъ полно и отчетливо авторомъ *Исторіи Россіи съ древнѣйшихъ временъ*, и также въ совершенную пользу заподозрѣнной лѣтописи²⁰⁰. (²⁰⁰ Соловьевъ, Ист. Росс. I, с. 184-186) Въ этомъ изслѣдованіи ясно показана и гораздо большая вѣроятность отрывка въ назначеніи матерью старшего сына Адиміра, Вышеслава, Олавы Варяжской, чѣмъ Несторовой Чехини, равнымъ образомъ и въ назначеніи Адилы матерью Мстислава, который у Нестора является съ двумя матерями: Рогнеду и Чехинею²⁰¹, (²⁰¹ Лавр., 31) и притомъ на одной страницѣ, почти въ одной строкѣ; не менѣе основательны доказательства и рожденія Бориса и Глѣба отъ Анны царевны, какъ гласитъ о томъ лѣтопись Якимовская. На послѣднемъ, какъ на болѣе важномъ предметѣ, позволяемъ себѣ остановиться и мы. По свидѣтельству Нестора, Борисъ и Глѣбъ родились отъ Болгарыни: отъ Болгарыни произведены они и въ лѣтописяхъ Польскихъ; между тѣмъ, по отрывку Якимовской лѣтописи назначается имъ матерью царевна Анна. Принимая въ соображеніе известіе, что эта Анна была сестрою Греческихъ императоровъ Василия и Константина, нельзя не удивиться противорѣчію известій и, при увѣренности въ достовѣрности сказанія Нестора, не видѣть непростительной ошибки отрывка Якимовскаго, невозможной вовсе для лица, современнаго Владиміру, какимъ былъ епископъ Іоакимъ. Но рассмотримъ дѣло ближе. Борисъ и Глѣбъ вездѣ изображаются дѣтьми одной матери: и во всѣхъ спискахъ Нестора, и у писателей Польскихъ, и въ Книгѣ Степенной, гдѣ прямо говорителъ о Глѣбѣ: *уже бѣше единоматерень ему* (Борису)²⁰²; (²⁰² I, 186) то же подтверждаетъ и особенная взаимная любовь ихъ другъ къ другу.

Ежели они не были дѣтьми царевны Анны, то младшій братъ, Глѣбъ, не могъ родиться позже 988 года, потому что, принявъ въ этомъ году христіанскую вѣру и женившись, на Греческой царевнѣ, Владиміръ не могъ имѣть другихъ женъ, – и отрывокъ Якимовскій вполне справедливо замѣчаетъ, что *вскорѣ по крещеніи онъ отпусти жены отъ себя*; если же Глѣбъ родился и позже 988 года, то во время убіенія своего Святополкомъ (1015 г.) онъ долженъ былъ имѣть не менѣе 27 лѣтъ отъ роду, а Борисъ еще болѣе того. Между тѣмъ далеко не въ такомъ возрастѣ изображаются святые мученики въ ихъ жизнеописаніи. По послѣднему Борисъ былъ *аки цвѣтъ въ юности своей, брада мала и усъ, младъ ба бѣ еще*; въ предсмертной молитвѣ онъ самъ говоритъ о молодости своей: *увы мнѣ преблаженне отче мой Василіе, свѣше очію моею, сіяніе и заре лица моего наказаніе юности моея и неразумія моего*.²⁰³ (²⁰³ Тамъ же, 188) Молодость Глѣба очерчена еще рѣзче. Вотъ какъ умоляетъ онъ убійца пощадить его: *не пожните меня отъ житія сего, яко клоса не созрѣла; не портѣжите мене, яко лозы не до конца возрастшія, а плодъ имущу... азъ убо, братіе, якоже видите., возрастомъ, не злобою младенствую*.²⁰⁴ (²⁰⁴ Тамъ же, 195, 196). Нельзя не обратить вниманія и на названіе, в Житія Бориса и Глѣба, перваго – *юношею*, втораго – *младенцемъ*. Изъ семи возрастовъ человеческого житія, опредѣляемыхъ въ словарь Берынды, *младенецъ* занимаетъ первую степень, до 9 лѣтъ, *юноша* пятую, нисшимъ прѣделомъ которой полагается 15 или 20 лѣтъ, а высшимъ 30 лѣтъ [Сказ. Русск. нар. Сахар. II, 58 и 117]. Подобное же распредѣленіе находимъ и въ *колѣ родства человѣча*, изображенномъ въ одномъ изъ старыхъ алфавитовъ [Опис. рук. Рум. муз. № III, 4]; здѣсь для младенца опредѣлена тоже первая степень, простирающаяся *до 7 лѣтъ, егда бываетъ зубомъ испаденіе*, для юноши – четвертая, *отъ 21 лѣта до 29 г.*) Не даромъ и составитель житія ихъ сравниваетъ обоихъ мучениковъ съ малолѣтними современными ему князьями: *мнози бо суть нынѣ дѣтескы князы, непокоряющеся старѣйшимъ и супротивящесе имъ и убиваемы суть: ти не суть такой благодати подобленіи*.²⁰⁵ (²⁰⁵ Извѣстія Втораго Отдѣленія Академіи Наукъ, II, 218) При такомъ изображеніи не возможно положить и Борису 27-лѣтняго возраста, тѣмъ менѣе же Глѣбу и, слѣдовательно, никакъ нельзя отнести рожденіе и старшаго брата къ послѣднему году язычества Владиміра, или къ первому христіанству. Такимъ образомъ, оба сына Равноапостольнаго могли родиться только во врѣмя брака послѣдняго с Анною и, разумѣется, отъ нея.

Едва ли не этимъ только происхожденіемъ Бориса и Глѣба отъ Анны можно объяснить и сопоставленіе ихъ въ дрѣвнихъ Синодикахъ рядомъ съ Владиміромъ и его христіанскою супругою²⁰⁶; (²⁰⁶ Описаніе рукописей Рум. муз. № CCCLXXXIV и CCCLXXXVII, 574.) какъ на Христіанку мать указываютъ и слѣдующія слова молитвы Глѣба предъ убіеніемъ: *спасися, милый мой отче Василіе, спасися мати, госпоже моя*. Самое выраженіе лѣтописца о Борисѣ: *свѣтися царьскы*²⁰⁷, (²⁰⁷ Степенная Книга I, 196) вѣроятно употреблено съ цѣлью, какъ догадывается и г. Соловьевъ, показать царственное ихъ происхожденіе по матери²⁰⁸. (²⁰⁸ Ист. Росс. I, 186) Какъ же согласить два разнорѣчія: Борисъ и Глѣбъ отъ Болгарыни, и вмѣстѣ отъ Анны, сестры императоровъ Греческихъ? Едва ли не придется обратиться къ мнѣнію Татищева, что Анна была не родною сестрою Василия и Константина. Дѣйствительно, современные византійскіе писатели не упоминаютъ о дочери Романа, Аннѣ, говоря очень ясно объ Епифаніи, супругѣ Оттона II: такое молчаніе странно въ устахъ современника. Послѣдующие писатели, начиная съ Скилицы, не говорятъ также, чтобы она была родною, а просто сестрою. Съ другой стороны есть свидѣтельство о бракѣ царя болгарскаго Петра I съ сестрою Романа II, [Царъ Петър не е бил женен за сестра на Роман II, а за негова братовчедка, дъщеря на брата на майка му, император Христофор, син на император Роман Лакапин, т. е. двоюродная сестра – моя бел. АЧ] отца Василия и Константина. Дочь этого Петра, если только она была, необходимо должна была, при неурядицахъ в Болгаріи, проживать въ Константинополь, какъ тамъ же жили и сыновья Петровы, Борис и Роман. Здѣсь всего естественнѣе можно найти объясненіе недомолвокъ въ нашей лѣтописи: тогда будетъ вполне справедливымъ и Несторъ, какъ и составитель отрывка Якимовскаго: Борисъ и Глѣбъ отъ Болгарыни, потому что Анна была, въ такомъ случаѣ, дочерью Петра, и отъ сестры императоровъ Василья и Константина, потому что она была племянницей ихъ отцу, Роману II²⁰⁹. (²⁰⁹ Сравн. Татищ. II, 408-409; Исторія. Разныхъ Славянскихъ народов Раича, I, 257). Существованіе у Петра Болгарскаго дочери, быть можетъ

и не одной, находитъ довольно положительное подтверждение въ сочиненіи Льва Діакона, какъ въ немъ же встрѣчаемъ и прямое указаніе на отвозъ дѣвиць царской крови, по смерти Петра, въ Константинополь. Вотъ какъ говоритъ Левъ Діаконъ: «По смерти Петра Болгарскаго [Това не е верно, Левъ Дякон наистина пише за смъртта на цар Петър, но отбелязва „но это произошло в Мизии позднее“ – рус. перевод. с. 44; тези събития стават през 969 г., двете български царкини пристигат в Цариград в същата вечер, когато става дворцовият преврат и Йоан Цимисхи завзема властта, с което браковете вече не са актуални – моя бел. АЧ], императоръ Никифоръ отправилъ въ Болгарію патриція Эротика и настоятеля Филотея съ убежденіемъ и просьбою отъдать дѣвиць царьской фамилии въ замужество за сыновей императора Романа... Мисияне радостно приняли посольство, посадили дѣвъ царской крови въ повозки и послали ихъ къ императору» [Corp, script, hist. Byz. XI, lib. V, 77-81]. Срв. Истор. Сборникъ Погодина, VI, 208-209, в статью Черткова: Описание войны Святослава противъ Болгаръ и Грековъ.

Моя бележка АЧ:

Не по-малко противоречия произлизат и ако се приеме, че майката на Борис и Глеб е била българка, омъжена за Владимир след неговата битка с българите, независимо от волжките или дунавските българи, защото в такъв случай трябва да приемем и че двете нейни деца са родени преди неговата женитба с порфирородната Анна, за която се приема, че е станала при всяко положение след завземането на Херсон, т. е. през 889/890 година. И тук има само две възможности: Първата възможност е, че Борис и Глеб са родени преди 889/890 г., което означава, че при тяхното убийство през 1015 г. Глеб трябва да е бил поне на 26 години, а Борис още по-възрастен; това обаче противоречи на сведенията от тяхното житие, представящо Борис като юноша, а Глеб като младенец (според тогавашните представи младенческа възраст се счита до 9, а юношеска 15-20 години). Втората възможност е, че Владимир е поддържал след женитбата си извънбрачна връзка, което също противоречи на сведенията в руските летописи, които твърдят, че след женитбата си Владимир изпратил всичките си 800 любовници в манастири [Лавр. Лет. *** – летописците не дават никакви сведения къде са били тези манастири, имащи възможност да приемат тези 800 жени заедно с прислужниците им].

Всички руски летописи, но и посоченото по-горе сведение на византийския историк Скилица, съобщават, че Владимир бил женен за сестра (ἀδελφή) на византийския император Василий II, без да уточнят, че тя е едноутробна сестра (ἑμοιμηρία), което означава, че тя може да е негова братовчедка, т. е. *двоюродная* сестра, каквато тя очевидно е била в действителност.

Петръ Алексѣевичъ Лавровскій, Исслѣдование о Лѣтописи Якимовой, С.-Петербургъ 1855 =Ученыя записки изд. II. Отдѣлениемъ Акад. Наукъ, Кн. 2 (84 с. 8”)

Izsledovanie o letopisi Jakimovskoj / Sost. P. A. Lavrovskij
Sanktpeterburg : Tip. Akad. Nauk, 1855, 84 S ; 8" Učenyja zapiski izd. II. Otděleniem Akad. Nauk ; Kn. 2
Signatur: 8" Ue 1572
Standort: Außenmagazin
Ausleihstatus: Benutzung nur im Lesesaal